

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 23.04.24

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Bovarisisme

Ordet har oppstått etter at den franske forfatteren Gustave Flaubert ga ut romanen *Madame Bovary* (1857). Bovarisisme er en hang til romantisk dagdrømming, virkelighetsflukt i fantasien og håp om å oppleve det som romanheltinner og helter opplever i skjønnlitteratur. Litteraturen skygger for virkeligheten. Personen som lider av bovarisme, opplever en desillusjon med virkeligheten. Fiksjonen skaper urealistiske drømmer, håp og lengsler som ikke kan oppfylles i virkeligheten.

Uttrykket skal stamme fra den franske filosofen Jules de Gaultier i 1892, brukt om et misforhold mellom det virkelige og det tilsynelatende, og om fornektelse av virkeligheten (Lydia Davis i https://www.literaturwissenschaft-online.uni-kiel.de/wp-content/uploads/2015/10/Flaubert_MadameBovary.pdf; lesedato 25.11.22).

Det er en ironisk kontrast mellom virkeligheten og dagdrømmene om hvordan virkeligheten burde ha vært. Illusjonene skaper en ironisk effekt ved at de er stereotypier eller klisjeer (skjønnhet, rikdom, beundring, romantiske stevnemøter osv.).

Livet fylles med drømmer og illusjoner, forhåpninger og lengsler som gjør at den reelle verden oppleves som trist og som et nederlag. “Bovarismen gjør seg gjeldende når representasjonen gjør opprør mot realitetsprinsippet og lykkes i å dekke over det.” (Leblond 2010 s. 625)

Det er en kaotisk psykisk tilstand. En person som plages av bovarisme, klarer ikke å skille mellom det viktige og det uvesentlige, mellom det essensielle og det marginale (Gengembre 1990 s. 120). Mennesket ser ikke det reelle, bare representasjoner, og virkeligheten idealiseres (Gengembre 1990 s. 121-122). Bovarisisme har blitt kalt “[the] tragedy of dreams” (Haig 1987 s. 84). For eksempel er utroskap for Emma Bovary aldri så vakkert som i bøkene; den følges alltid av desillusjon.

Den franske forfatteren Daniel Pennac har definert bovarisme som “textually transmissible illness” (her sitert fra <http://booksalon.livejournal.com/profile>; lesedato 28.09.12). Kvinner som lider av bovarisme, tenderer til å være introverte

og frustrerte (Joaquín E. Bello gjengitt etter Decante 2012). Bovarismen er en psykopatologi (Dauge 2012), dvs. en mental forstyrrelse/sykdom. Det ligger nært opp til hysteri og andre nervesykdommer (Decante 2012).

Bovarisme er et misbruk, en selvbedragersk bruk av fiktive personer i sitt eget liv (Decante 2012). Utilfredshet fører til flukt inn i oppdiktete personers liv. Det levende strekker seg etter det fiktive: “life imitating art, of real people trying to behave in the manner of heroines in romances or courtly love stories.” (Price 1973 s. 42) Samtidig vitner bovarisme om evne til å se alternativer til sitt eget liv, og har derfor ifølge den franske filosofen Jules de Gaultier noe vitalt ved seg, med mulighet for frigjøring.

Russeren Aleksandr Pusjkins versroman *Jevgenij Onegin* (1825-32) har en “innocent and sheltered heroine, Tatyana, [who] seduces herself into a near-fatal infatuation by swallowing Rousseau’s *La nouvelle Héloïse*, Goethe’s *Werther*, and similar fare.” (Gay 1986 s. 167) “Although she had barely talked to him, and he showed no particular interest or affection towards her, Tatyana found herself overnight besotted by this strange, brooding aristocrat with a flair of St Petersburg around him. In his figure and the few words they’re exchanged, she saw all the heroes that she’d spent her short life fantasising about; “Werther – born to be a martyr”, Grandinon, Cottin’s Malek-Adhel, de Krudener’s de Linar, and the lover too of Rousseau’s Julie” (<https://byronsmuse.wordpress.com/tag/eugene-onegin/> ; lesedato 27.01.24).

I *Ekteskapets fysiologi* (1829) skrev den franske forfatteren Honoré de Balzac om romanlesende kvinner. En slik kvinne, “fordi hun er mer nærtagende enn oss [menn], opplever beruselse og ekstase. Hun skaper seg en ideell eksistens der alt annet blekner i sammenligning, og hun nøler ikke med å realisere dette vellystige livet, å prøve å transformere den magien hun har i seg.” (sitert fra Saouli 2015 s. 24)

Emma i Flauberts roman dikter ikke opp noe selv, hun setter sitt liv sammen av eksisterende fiksjonsbiter (Camelin 2012), foretar “imaginative transfigurations of her “destined” existence” (Haig 1987 s. 83). Det er som om Emmas liv blir manipulert av litteraturen. Behovet for å flykte fra livets frustrasjoner, ergrelser og skuffelser er alltid til stede, og hun bruker litteraturen for å oppfatte seg selv annerledes enn hun er, for å forskjønne sin eksistens under en ferniss av sitater og referanser (Camelin 2012). Bovarisme er et begjær etter å være en annen (Decante 2012), å ha en “drømt identitet” (Dash 2012), “desire to be the idealized version of herself” (http://www.mulholland-drive.net/MD_-_Creation_and_Destruction_of_Perception.pdf; lesedato 29.01.16). “Emmas evne til å fiksjonalisere er for henne en overlevelseshåp” (Leblond 2010 s. 626).

Emma føler utilfredshet, en stadig gjentagende misnøye med realitetene når de sammenlignes med bøkens romantiske verdener. Den reelle verden kan ikke måle

seg med fiksjonen. Hun drømmer om å leve i den verdenen som er fiksjon, altså oppheve fiksjon som fiksjon, slik at hun kan nyte livet i den.

“Samtidig som skönlitteraturen [på 1800-tallet] användes som ett medel för att skola in unga kvinnor i den nya borgerliga kvinnorollen, uttrycktes en rädsla för att kvinnorna skulle tappa förankringen i verkligheten och “mista sitt sinne för realiteter om de läste romaner”. Eller som den brittiska litteraturvetaren Karin Littau formulerar det i boken *Theories of Reading*: Rädslan fanns att kvinnorna skulle “indiscriminately and bibliomanically devour literature for cheap thrills or vulgar sentiments rather than use it for moral betterment or the refinement of mind”. Denna oro avspeglades även i romankonsten. Ett av litteraturhistoriens mest kända exempel är den intensivt läsande protagonisten Emma i *Madame Bovary* av Gustav Flaubert från 1857, som det följaktligen också går mycket illa för. Enligt den traditionella tolkningen är det Emmas omåttliga läsning av romaner som orsakar hennes undergång. [...] I kölvattnet av 1800-talets stora läsexpansion följde som sagt en oro att folket (inte minst kvinnorna) skulle läsa för mycket och därmed förlora förmågan att tänka själva och även mista sin förankring i verkligheten.” (Bergström 2014 s. 8 og 66)

I *Madame Bovary* er det en krass kontrast mellom “hertets poesi” og den prosaiske hverdagsvirkeligheten, og denne motsetningen gjelder hele Emmas liv som gift kvinne (Lydia Davis i https://www.literaturwissenschaft-online.uni-kiel.de/wp-content/uploads/2015/10/Flaubert_MadameBovary.pdf; lesedato 25.11.22). Emmas følelsesliv befinner seg innen en illusjon som stammer fra litterære klisjeer.

“Den traditionella tolkningen av *Madame Bovary* är att läsning av (dåliga) romaner får Emma att tappa förankringen i verkligheten, vilket leder till hennes undergång. Men enligt min uppfattning kan Emmas läsning istället tolkas som en akt av frigörelse och som ett led i hennes subjektiveringsprocess. Romanernas performativitet ger förvisso Emma orealistiska förväntningar på livet och kärleken, men driver också henne till att aktivt försöka förändra sin tillvaro. Hon agerar då som ett självständigt handlande subjekt. När Emma introduceras i berättelsen beskrivs hon som självständig, känslös och realistisk. Denna “självständiga läggning” borde innebära att Emma ser sig som ett subjekt och vill bestämma över sitt liv. Då 1800-talets borgerliga kultur enbart erbjöd en passiv och underordnad roll inom det patriarkala äktenskapet, menar jag att Emmas problem främst kan tolkas som strukturella. Enligt dåtidens genusordning tilläts inte kvinnan frihet att förverkliga sig själv genom handling och därmed sitter också Emma fast i en passivitet som får henne att läsa. Romanernas eskapism erbjuder henne upplevelser hon inte har möjlighet att uppleva på annat sätt. Ett delat intresse för läsning skapar också gemenskap med Leon, vilket leder till en kärleksrelation. Enligt mitt förmenande är det romanernas performativitet som ger Emma den drivkraft, med vilken hon får agens att interagera med sin omgivning och som därigenom också konstituerar henne som subjekt. Därmed kan omgivningens försök att hindra Emma

från att läsa också uppfattas som ett försök att hindra henne från att inta en subjektspostion.” (Bergström 2014 s. 63)

I den spanske forfatteren Miguel de Cervantes' roman *Don Quijote* (i 2 bind, utgitt 1605 og 1615) framstilles lavadelsmannen Don Quijote som en fanatisk beundrer av ridderromaner, spesielt av den anonyme, faktisk eksisterende fortellingen *Amadis de Gaula* (1508). Han reiser ut i verden for å virkeliggjøre ridderdrømmene som lesingen har skapt. I den engelske forfatteren Charlotte Lennox' roman *The Female Quixote* (1752) har den kvinnelige heltinnen forlest deg på barokke 1600-tallsromaner og tror av virkeligheten er slik som i de gamle, franske romanene. Den franske journalisten og forfatteren Jules Vallès kalte Emma Bovary for “et bok-offer” (på fransk “victime du livre”; sitert fra Camelin 2012).

Et av kjennetegnene ved bovarisme er en blanding av utilfredshet, livstrøtthet og en slags nostalgi etter fortiden, en fortid som gjenfortelles i f.eks. historiske romaner (Brombert 1981 s. 15). Personen som lider av bovarisme, føler en slags indignasjon overfor det reelle. Emma tørster etter det umulige, men opplever stadig sammenstøt mellom drøm og realitet – dette sammenstøtet er ikke bare et sentralt tema i *Madame Bovary*, men i hele Flauberts forfatterskap (Brombert 1981 s. 49). Drømmene er falske håp som leder over i lammende skuffelser (Auerbach 1988 s. 456). Emma vil “erstatte det reelle livet med drømmer” (Saouli 2015 s. 25). Lesingen representerer “en slags flukt inn i det imaginære [...] forlengelse av hennes drømmer” (Saouli 2015 s. 24).

Emma Bovary “yearns for the gigantic and gorgeous emotions she finds in the romance novels she devours” (Boxall 2006 s. 141). Hun er et “lektyreoffer” (Rieger 2002 s. 185). Hun streber etter det Ideelle, det ideale, det fullkomne (Baniol 1973 s. 12), og spesielt den lidenskapelige kjærlighet som kaster kvinnen ut i tallrike vidunderlige eventyr. Emma drømmer om å blir forgudet (Saouli 2015 s. 23). Lesingen hennes nærer drømmen om en mytisk lykke (Baniol 1973 s. 21), og dette forsterker “her drug-like use of literature” (Luke Bouvier i <http://flaubert.revues.org/1339>; lesedato 04.05.16). Ektemannen Charles derimot, har beina godt plantet på jorda, eller snarere i tøflene (Baniol 1973 s. 14). Når Emma tar Rodolphe som elsker og føler intens lykke, skyldes ikke lykken Rodolphe, men at hun føler at hun deler skjebne med de romanheltinnene hun beundrer (Baniol 1973 s. 33). For Emma er det som om noen personer, f.eks. hennes elsker Rodolphe, stiger ut av boksidene i bøker hun har lest (Sylvie Thorel i <https://books.openedition.org/apu/12621>; lesedato 15.04.24).

Emma Bovary og andre personer som ligner henne, er “dreamers who replaced unattainable dreams with their imaginations. [...] Modern Russian psychologist S. Yu. Golovin describes the term “bovarism” as “a state of inability to draw a clear line between real life and fantasy, to replace reality with imaginary dreams.” [...] According to French literary scholar André Morua, “Emma expects not what life gives her, but what novelists, poets, travelers tell. She believes in love, in

unparalleled passions, in intoxication with love, because the words she reads from these books are so beautiful to her.” [...] Unable to adjust to her lifestyle, Emma suffers with unfulfilled desires. “Emma doesn’t want to see those around her,” Morua said. “She dreams of a completely different life and does not want to live the life she has been given.” [...] Flaubert punishes his protagonist not only for giving in to dreams, but also for trying to make them come true.” (Sevara Mahmudova i <https://www.neliti.com/publications/352266/on-the-origin-and-significance-of-the-terms-bovarism-and-quixotism>; lesedato 15.04.24)

Emma er offer for “drepende kitsch” (Timothée Picard sitert fra Dauge 2012). Emmas liv representerer løgnenes og illusjonenes tragikomedie, fåfengte lengsler, karikaturer på romantiske drømmer og klisjeer (Brombert 1981 s. 58-59). Det som er uoppnåelig, vekker begjær og lidenskap. Til tross for latterliggjøringen skinner det hos Flaubert igjennom en viss beundring for Emmas livlige fantasi og emosjonelle energi. “Emmas dypeste feil er ikke å være *idealistisk* [...], men å være det uten konsekvenser, ved ikke å prøve hardt å realisere sin drøm i den “sosiale virkeligheten”, men i stedet kreve drømmeoppfyllelse av kunsten” (Didier Philippot gjengitt fra Dauge 2012). Hun søker “tilflukt” i romanene, og tilbringer hele netter med å lese, og om dagen forsømmer hun huset, ektemannen og datteren (Saouli 2015 s. 24).

“[T]he female Quixote *par excellence* would be Flaubert’s *Madame Bovary* (1856), to the extent that the Quixotic Principle is also known as ‘Bovarium’. The peculiarity of Flaubert’s novel is that it shows, with Cervantine irony, the Quixotic Principle in relation to the influence, this time, of a popular form of literature (romantic novels) on the practical organization of an everyday life (a young woman disappointed with her marriage). The point is that ‘Emma Bovary’, a case taken from the real world, ends up overcome by the plans she herself had believed in and created, conceiving for herself a character that the actual person could not cope with.” (Marino Pérez-Álvarez i <http://www.psychologyinspain.com/content/full/2006/10003.pdf>; lesedato 19.12.11)

Ifølge en Flaubert-tolker består bovarisme i å planlegge for morgendagen den umulige realiseringen av det Flaubert selv kalte “noe uhørt og fantastisk” (Brombert 1981 s. 43). Kun det beste er godt nok for Emma, kun det som drømmen kan tilby: “She gave up music. What was the good of playing? Who would hear her? Since she could never, in a velvet gown with short sleeves, striking with her light fingers the ivory keys of an Erard [piano] at a concert, feel the murmur of ecstasy envelop her like a breeze, it was not worth while boring herself with practicing.” (i kapittel 9) Hun flykter fra virkeligheten inn i det fiktive. Bovarisme ligner erotisk begjær, det er en slags “metafysisk erotisme” (Brombert 1981 s. 85). Lesingen opprettholder Emmas narsissisme (Camelin 2012). Selv når hun i fantasien flykter fra alt, forblir hun fanget i en lukket verden (Dauge 2012). Også litteraturen holder henne fanget. Hun blir “beruset” av litteratur (Decante 2012)

“*Madame Bovary* is probably the most misunderstood novel ever written – people see it as a kind of romance (and if one is to judge from the film adaptations, that is how it is almost universally played). But it is not a romance, rather an anti-romance: a study in the damage caused by romanticism. The “heroine” could have been perfectly happy in her life had she not filled her idle hours with reading fantastic romances, and imagining that this was what “love” was really about. In fact, her ordinary life as the wife of a modest middle-class doctor could have been as loving as she was willing to make it. Instead, she embarked upon one failed and tawdry exercise after another, until at last even her suicide was botched – instead of downing the swift and romantic cyanide she gobbled the nasty and corrosive arsenic; and even as she lies dying – pathetically clasping at a last shred of fantasy grand tragedy – she is robbed of romantic death as the lyrics of a bawdy street song float through the open window. “Bovarism” is this tendency to live in a romanticized world, in which real joy is bypassed in exchange for an unattainable and impractical ideal; real joy is destroyed by romantic ambition.” (Tobias Stanislas Haller i <http://jintoku.blogspot.no/2011/06/anglican-communion-bovarism.html>; lesedato 27.09.12) Romanen “lays bare the “contaminated” nature of her sweet conception of passion.” (Luke Bouvier i <http://flaubert.revues.org/1339>; lesedato 04.05.16)

Både gjennom oppveksten og som voksen har Emma tilgang til “roman-utformete representasjoner av kjærligheten” (Dauge 2012). Hun har gjennom sin oppvekst opplevd litteratur om og representasjoner av opplevelser og følelser før hun har opplevd og følt dem i sitt eget liv (Dauge 2012). Hun føler seg fram mer enn hun tenker og vurderer: “In the music class, in the ballads she sang, there was nothing but little angels with golden wings, madonnas, lagunes, gondoliers; – mild compositions that allowed her to catch a glimpse athwart the obscurity of style and the weakness of the music of the attractive phantasmagoria of sentimental realities.” (*Madame Bovary*; kap. 6)

En amerikansk undersøkelse viste at for ca. 20 millioner amerikanere hadde lesing av kjærlighetsromaner blitt en “avhengighetsskapende vane” (gjengitt etter Feige 2003 s. 249). Lesingen av slik “litterær fastfood” fører med seg “idealiserende tankeskjemaer, som ikke lar seg omsette i virkeligheten, og kan føre til alvorlige problemer i parforhold og i taklingen av hverdagens utfordringer [...] [på grunn av] sykkelig fremmedgjøring fra virkeligheten.” (Feige 2003 s. 249) De lever med “fantastiske drømmerier og forfengelighet” (Decante 2012).

De mest hjelpeløse klisjeene personene bruker, bidrar i *Madame Bovary* til å framheve en slags “uskyld” hos dem (Brombert 1981 s. 59). Emmas liv er ikke bare ulykkelig, men tragisk. “Emmas tragedie er ikke å klare å unnsnippe immanensen” (Brombert 1981 s. 68). Hun makter ikke å transcendere seg selv, å finne noe stort som får hennes liv til å vokse.

“I likhet med Don Quijote ser hun [Emma] verden gjennom bilder som verden nekter å forme seg etter.” (Brombert 1981 s. 72) Samtidig vitner uviljen mot å tilpasse seg virkeligheten om en sjelelig storhet. Don Quijote er både patetisk og grandios. Det er noe majestetisk ved hans trang til storhet og dåd. Emma får mot slutten av Flauberts roman noe stort over seg i all sin smerte over nederlagene. Hennes vilje til å dø innebærer nederlag for henne, men også nederlag for den verdenen som ikke kan leve opp til drømmene. Hun aksepterer ikke lenger middelmådigheten. Bovarismens siste “holdepunkt” er selvmordet (Brombert 1981 s. 137).

I Flauberts romaner er det spesielt tydelig at Emma, sankt Antoine, sankt Julien og Bouvard og Pécuchet prøver å overskride sine egne grenser (Brombert 1981 s. 86 og 138). De opplever alle den enorme avstanden og uforenligheten mellom drømmene og realitetene. Men Flaubert skal ha delt Emmas forakt for borgerlig middelmådighet, hennes “virkelighetshat” og drøm om andre, vakrere virkeligheter (Camelin 2012). Bovarisme innebærer en estetisering av livet (Dauge 2012).

Vi får vite at Emma har lest Bernardin de Saint-Pierres roman *Paul og Virginie* (1788), en roman som var “a prototype for the evocation of heterosexual bliss in a vibrant and idyllic setting. Having established it as the representative source of the beautiful notions that Emma’s marriage fails to live up to, the chapter then tells us of her reading as an adolescent at convent school: romantic ballads, Walter Scott, historical, Gothic and Orientalist novels, the lachrymose [dvs. tåredryppende] poetry of Lamartine. Right from the start, the account mixes designation of what Emma reads with imitation of it, as well as how she reads it and how she makes it into the vocabulary of her dreams and aspirations.” (Dyer 2007 s. 159) De romantiske romanene tenderer til overdrivelser, ikke minst å forstørre følelser til enorme emosjoner og lidenskaper (Dauge 2012).

Emma “turns to Lamartine when her mother dies. This reading though is also evoked in thumbnail pastiches. Of the seamstress’s romantic novels, for instance (58-59/50): “It was nothing but loves, lovers, beloved, damsels in distress fainting in lonely pavilions, postilions slaughtered at every juncture, horses worked to the ground on every page, dark forests, troubles of the heart, vows, sobs, tears and kisses, little boats by moonlight, nightingales in glades, gentlemen brave as lions, sweet as lambs, virtuous like you don’t see them, always well turned out and weeping like funeral urns. [...] She let herself drift into the meanderings of Lamartine, heard the harps on the lakes, all the songs of dying swans, every leaf that fell, pure virgins ascending to heaven and the voice of the Eternal holding forth in the valleys.” [...] she reaches for suitable literature to affirm and amplify her finer mourning (even though in fact she soon finds it boring and only perseveres with it ‘from vanity’).” (Dyer 2007 s. 159-160)

I kapittel 15 skal ekteparet Bovary se operaen *Lucie de Lammermoor*, og vi får en lang beskrivelse av forestillingen. Her skriver Flaubert: “Lucie advanced, half

supported by her women, a wreath of orange blossoms in her hair, and paler than the white satin of her gown. Emma dreamed of her marriage day; she saw herself at home again amid the corn in the little path as they walked to the church. Oh, why had not she, like this woman, resisted, implored? She, on the contrary, had been joyous, without seeing the abyss into which she was throwing herself. Ah! if in the freshness of her beauty, before the soiling of marriage and the disillusionings of adultery, she could have anchored her life upon some great, strong heart, then virtue, tenderness, voluptuousness, and duty blending, she would never have fallen from so high a happiness. But that happiness, no doubt, was a lie invented for the despair of all desire. She now knew the smallness of the passions that art exaggerated. So, striving to divert her thoughts, Emma determined now to see in this reproduction of her sorrows only a plastic fantasy, well enough to please the eye, and she even smiled internally with disdainful pity when at the back of the stage under the velvet hangings a man appeared in a black cloak.” Flere ganger får denne operaforestillingen Emma til å reflektere over sitt eget liv, og de dårlige valgene hun har tatt. Hun er her bevisst sin hang til naiv dagdrøm. Bruken av indirekte tale gjør det vanskelig å skille mellom Emmas ord og fortellerens refleksjoner, men det er Emma selv som ser sine illusjoner i sølen.

Emma kan skille mellom virkelighet og illusjon, mellom f.eks. en idyllisk fiksjonsscene fra livet på landet og støyen fra en ekte bøling med dyr som drives gjennom landsbyen (Dauge 2012).

Personen Suzanne i Guy de Maupassants roman *Bel-Ami* (1885) ligner på Emma Bovary ved “bygge opp igjen verden etter sine drømmer og sin fantasi” (Delaisement 1972 s. 55). I Maupassants roman *Et liv* (1883) er hovedpersonen Jeannes mor preget av bovarisme. Moren, den fete og latterlige Madame Adélaïde, er begeistret for den romantiske forfatteren Madame de Staëls bøker og tror at hun selv er heltinnen i dem. I den franske dikteren Léon Gandillots novelle “Mellom ektefeller!” (1888) kjeder hovedpersonen Sidone seg i ekteskapet og “resorts to literature of escape” (Baguley 1990 s. 125).

Den rumenske forfatteren Ion Luca Caragiales skuespill *En stormfull natt* (1880) inneholder en “ironic treatment of *bovarisme* in Zita or Veta (two well-known Romanian literary characters), who lust after the romantic settings of a totally unknown Paris.” (<http://linguaromana.byu.edu/spiridon.html>; lesedato 12.03.14)

Den amerikanske forfatteren James Thurbers novelle “The Secret Life of Walter Mitty” (1939; filmatisert i 1947) beskriver en person som er en mannlig parallell til Emma Bovary. Mitty har en livlig fantasi og dagdrømmer seg inn i en rekke identiteter som gir han personlige triumfer. I USA har hans navn blitt synonymt en livsfjern dagdrømmer. “Walter Mitty is one of literature's great dreamers. He spends much of his time escaping into fantasies in which he is brilliant and heroic, and his life is dramatic and adventurous. The enduring popularity of “The Secret Life of Walter Mitty” is undoubtedly due in great part to readers' ability to identify

with Mitty; after all, most of us find our lives at times mundane and unsatisfying, and use daydreams to enter a more interesting world. Mitty is, of course, an extreme case when it comes to daydreaming. In the single afternoon covered by the story's action, he imagines he is a prominent surgeon operating on a millionaire; a skilled marksman providing testimony in a sensational trial; a courageous warrior of the air (twice); and a condemned man bravely facing a firing squad. Numerous critics have pointed to Mitty as a prime example of modern man, trapped in a world that is full of dull responsibilities and offers few possibilities for adventure – or, at least, offers these possibilities only to the few. Mitty dreams of flying planes in hazardous conditions and causing scenes in courtrooms, but his life consists of buying overshoes and waiting for his wife to have her hair done. In his fantasies, not only is his life exciting, but his imagined persona is heroic and resourceful as well. In his daydreams he is a figure larger than life, unflappable and in control of every situation; in reality he is a character critics have dubbed the “little man,” ineffectual and somewhat ridiculous.” (James Thurber i <http://iblog.stjschool.org/>; lesedato 28.09.12) Novellen ble filmatisert av Norman Z. McLeod i 1947.

Amerikaneren Ben Stillers film *The Secret Life of Walter Mitty* (2013) er en ny adaptasjon av James Thurbers novelle. Poenget er å vise “Walter Mitty-like constructions of deeply satisfying dreams” (Lowery og DeFleur 1995 s. 37).

Bovarisme er evnen til å “se seg selv annerledes”, som både kan innebære en fremmedgjøring ved å lukke seg inne i fantasier, avskåret fra virkeligheten, og å vise vei til muligheter som kan la seg realisere (Camelin 2012). Den franske etnografen og forfatteren Victor Segalen koblet bovarismen til en “universell eksotisme”, dvs. menneskets evne til alltid å forestille seg fantastiske alternativer (Camelin 2012).

I Latin-Amerika har betegnelsen “bovarisme” på 1900-tallet blitt brukt for å advare mot innflytelse utenfra, fremmede verdssystemer, som kommer til de latin-amerikanske landene via litteratur (Decante 2012). Hvert land må finne sin autentiske nasjonale identitet, ikke importere andre lands. Spesielt ble det rettet advarsler til kvinnelige lesere om fremmede verdier i utenlandsk litteratur (Decante 2012).

Forskeren og forfatteren Jean Price-Mars fra Haiti anklaget på 1920-tallet eliten på Haiti for å lide av “kollektiv bovarisme”, og hevdet at denne overklassen var kulturelt fremmedgjort, blendet av lyset fra den europeiske sivilisasjonen og dømt til en blind og steril etterligning av den europeiske moderniteten (Dash 2012). Han skrev at “alt det som er autentisk innfødt – språk, sedvaner, følelser, troer – blir suspekt, oppfattet som dårlig smak i øynene til en elite som lengter nostalgisk etter det tapte fedreland”, dvs. Frankrike (siteret fra Dash 2012). Price-Mars ønsket seg et idyllisk bondesamfunn der alle vedkjente seg sine lange kulturelle røtter. Bovarismen var derimot en form for selvfornektelse.

Price-Mars skapte begrepet “kollektiv bovarisme”. “In his definitive work, *So Spoke the Uncle*, Price-Mars’s introduced his pioneering analysis of collective bovarism, the complex among the Haitian elite that, he argued, was a microcosm of “the faculty of a society of seeing itself as other than it is.” In Haitian society, collective bovarism symbolized the cultural fault line that was manifested in the prevailing political, economic and social order. In other words, at the core of the Haitian experience were the contradictions between the elite’s preference for a French ‘being’ while simultaneously rejecting those persistent African cultural modes that had always reverberated in the collective consciousness and “folk-lore” of the masses. This particular aspect of Price-Mars’s groundbreaking research served as a mold for the ideas of many of the Afro-Caribbean poeticist/existentialists in the first part of the 20th century.” (Kurt B. Young i <http://www.jpanafrican.com/docs/vol4no7/4.7-11Untrapping.pdf>; lesedato 19.12.11)

Den meksikanske forfatteren Antonio Caso skrev i 1917 avisartikkelen “Den nasjonale bovarismen” der han hevdet: “Bovaristiske er de nasjonene som i løpet av sin historie gjenstridig benekter det de er, for å hevde at de er noe som de ikke er. Ivrig etter å være forskjellige fra det de er, ender de med ikke å være noe konkret. De befinner seg i en slags utopisk tilstand ved å imitere den ene modellen etter den andre, uten at noen av dem samsvarer med deres virkelighet.” (sitert fra Decante 2012). Caso mente at land i Latin-Amerika levde i en tilstand av “bovarismens tragedie” gjennom sin fornektelse av egen nasjonal identitet.

Forfatteren Édouard Glissant fra øya Martinique i Det karibiske hav oppfattet bovarisme som noe positivt, siden det innebærer en åpenhet for alternative muligheter. Å skape noe nytt krever fantasi. Mennesket må kunne se det som ennå ikke er, dvs. utopiene (Dash 2012).

Forfatteren Teresa de la Parra fra Venezuela ble sensurert i hjemlandet, men fikk sin roman *Ifigenia* (1924) publisert i Paris. Romanen handler om en kvinne som flykter inn i lesing og litteratur fordi samfunnet hindrer henne i leve det livet hun ønsker (Decante 2012).

Hovedpersonen i den engelske forfatteren John Fowles’ roman *The French Lieutenant’s Women* (1969) er den gåtefulle Sarah Woodruff. Det er “a certain ‘bovarysm’ in her character, for she ‘had read far more fiction, and far more poetry, those two sanctuaries of the lonely, than most of her kind’, judging people ‘as much by the standards of Walter Scott and Jane Austen as by any empirically arrived at (p. 48).” (Baguley 1990 s. 231)

En fiktiv kvinne som på parodisk vis lever med sin bovarisme, er Joan Parker i Dennis Potters tv-serie *Pennies from Heaven* (1978). I begynnelsen av serien drømmer hun seg bort og synger “Blue moon” mens hun bruker en blå støvsuger og en glitrende skurebørste. Hun tenker seg i armene på en sjarmerende mann

(ektemannens motsetning), og smigres senere av en slesk dørselger som roser hennes skjønnhet.

En østerriksk forfatter har brukt psevdonymet Corinna Soria til utgivelsen av romanen *Liv mellom sidene* (2000; på tysk). Hovedpersonen er jenta Zoe som har en psykisk syk mor og som bruker indianerfortellinger til å fantasere seg bort fra den lille, mørke leiligheten de bor i. Zoes lesing fungerer som en overlevelsesstrategi i en nesten uutholdelig livssituasjon (<https://www.perlentaucher.de/buch/corinna-soria/leben-zwischen-den-seiten.html>; lesedato 30.04.20).

I sesong 2 av den amerikanske TV-serien *Fargo* (2015; skapt av Noah Hawley m.fl.) er Peggy Blumquist en av de sentrale kvinnelige karakterene. Hun lever i en liten by i Minnesota, men drømmer om å gjøre suksess i Hollywood. “She lost someone who was probably the love of her life, then she married Ed because yes, they were friends, and out of love... but more like a family and a friendship. Her mental illness comes out – there are little clues in the first episode. She’s hoarding all these magazines and things like that. [...] she’s so desperate to go to this Life Spring seminar. She thinks it’s going to be the key to change her entire life. [...] She can’t let anything stop her. [...] In her mind, she’s putting things on hold to get to her ultimate dreams. [...] she’s someone who lives in her fantasy mind, through her magazines and things like that. [...] She has sociopathic tendencies.” (Kirsten Dunst i <https://www.hollywoodreporter.com/live-feed/fargo-star-kirsten-dunst-peggys-832967>; lesedato 29.11.17) “When we start up in episode one, one of the first times we see her, she has fashion magazines and with those magazines she attempts to escape her small-town life. So she’s very fashion forward. She’s trying. She may not have all the money to do it à la New York, but she’s certainly very aware.” (<http://www.whowhatwear.co.uk/kirsten-dunst-fargo-season-2-character-style-2015/>; lesedato 30.11.17)

De franske litteraturforskerne Nicole Terrien og Yvan Leclerc har redigert boka *Bovarismen og den engelskspråklige litteratur* (2004). I dette verket skisserer Leclerc i et innledningskapittel bovarismens “begrepshistorie”. Deretter følger analyser av tekster av bl.a. Thomas Hardy, Kate Chopin, Edith Wharton, D. H. Lawrence, James Joyce, Julian Barnes og David Markson.

Jules de Gaultier har karakterisert personer som lider av bovarisme slik: “Den samme uvitenheten, den samme mangelen på fasthet, det samme fraværet av individuell reaksjon synes å forutbestemme dem til å adlyde impulser utenfra i stedet for de egne impulsene som kommer fra deres indre.” (sitert fra Girard 1961 s. 18) Gaultier hevder at mennesket skiller seg fra andre levende arter gjennom sin utilfredshet, sin bevissthet om sin dødelighet og sin lengsel etter noe “absolutt”. Dette får mennesket til å tenke seg andre eksistensmuligheter, andre liv, alternativer og skape metafysiske illusjoner. Bovarismen fungerer som en motstand mot livets entropi, dets tomhet (gjengitt etter Camelin 2012).

Gaultiers forklaringer om hva bovarisme innebærer, er filosofiske. Gaultier “lanserte et eget begrep for å gripe et sentralt punkt i Flauberts menneskesyn, nemlig “bovarysme”. Det gjorde han i to bøker som begge har hovedtittelen *Le Bovarysme*, og som utkom i henholdsvis 1892 og 1902. I den første boken gjør han Emma til et psykologisk kasus, og beskriver henne som en person med sykkelig motvilje mot å tilpasse seg virkeligheten som den er. I den andre, som er sterkt påvirket av Nietzsche, tolker han Emmas “bovarysme” som en manifestasjon av et allment prinsipp for kontinuerlig forandring. Den bovaristiske grunnformelen er at *alle* mennesker, altså ikke bare frustrerte personer som Emma Bovary, nødvendigvis oppfatter seg som annerledes enn de er i virkeligheten, fordi ingen kan danne seg et fullstendig bilde av hvem de er og hvilke muligheter som reelt bor i dem. Ingen kan heller gripe virkeligheten utenfor dem selv annet enn stykkevis og delt og forsøksvis. Av dette følger det at mennesket er karakterisert ved en fundamental og universell *feiltagelse*, og på grunn av den vil vi alltid prøve å nå mål vi ellers ikke ville tenkt på, og vi vil prøve å bli noe annet, og som oftest *mer*, enn vi er. Bovarysmens prinsipp er derfor et dynamisk prinsipp, som Jules de Gaultier hevder er i samsvar med selve Livets prinsipp. For ingenting er statisk i livet; ingenting er statisk i *noen* form for liv. Alt er ustanselig i bevegelse og endring. [...] Uten mangfold, kompleksitet og uenighet ville til og med selve bevisstheten slukne, fordi den nærer seg av forskjeller, kontraster og nye oppdagelser. Og uten bevissthet ville det ikke finnes noe av det vi forstår med virkelighet, da virkeligheten er noe vi *konstruerer*. Den er kort sagt en bevissthetskonstruksjon. Det følger av dette at den bovaristiske feiltagelse er av største betydning for livet.” (Per Buvik i http://morgenbladet.no/boker/2006/jubileum_for_emma i 2006; lesedato 23.10.12)

“Det er grunn til å fremheve tre konsekvenser av Gaultiers bovarysme-tenkning. Første konsekvens: Et jeg kan aldri gripe seg selv akkurat slik det virkelig er, fordi det med nødvendighet spaltes og skifter form nettopp i kraft av at det forsøker å gripe seg selv. Jeg’et er alltid flere på én gang, og kan aldri forstå seg selv fullt ut og som en enhet. Andre konsekvens: Mennesket kan aldri oppfatte den ytre verden akkurat slik den virkelig er, fordi den med nødvendighet løser seg opp i ulike deler og skifter form nettopp i kraft av at bevisstheten prøver å gripe den. Ingen etterligning eller beskrivelse, vitenskapelig eller kunstnerisk, kan derfor være en nøyaktig og tro kopi av verden, da all erkjennelse uunngåelig er en konstruksjon basert på fragmentarisk kunnskap og forståelse. Tredje konsekvens: Man må forsøke å finne en balanse mellom den intellektuelle og den praktiske virksomhet, for hvis den intellektuelle får for stor dominans i forhold til den praktiske, vil mennesket bruke så mye energi på å forstå seg selv og omgivelsene at det vil svekke evnen til å handle og innrette seg praktisk i verden. I tillegg til disse tre punktene legger Gaultier stor vekt på at det i hvert individ pågår en vedvarende kamp mellom ønsket om å realisere seg selv i henhold til et overtatt ideal, og trangten til å realisere seg selv ut fra sin egen natur.” (Per Buvik i http://morgenbladet.no/boker/2006/jubileum_for_emma i 2006; lesedato 23.10.12)

“I samsvar med sin oppfatning av bovarysmen som et fundamentalt livsprinsipp kan ikke Gaultier nøye seg med å betrakte Emma Bovary som en kvinne ført på avveier av romantisk litteratur, slik den vanlige og litt banale lesningen forutsetter. Han aksepterer at hennes hang til å sette fantasien opp som virkelighetens motpol er ytterliggående. Men det er ikke lesningen på klosteskolen som har skapt hennes fantasi og den kraften som ligger i den: Det er hennes menneskelige natur. I motsetning til flertallet av *Madame Bovarys* kommentatorer mener Gaultier at den litterære påvirkningen spiller en tilfeldig og sekundær rolle i Emmas liv. Behovet for å leve gjennom fantasien og drømmen, langt vekke fra hverdagens nedrige trivialiteter, var nedfelt i Emma før hun leste Bernardin de Saint-Pierre, George Sand og Eugène Sue. Om hun søker det umulige, som en moderne tragisk heltinne, er det ifølge Gaultier til syvende og sist fordi hun fra naturens side er disponert for det. *Alle* mennesker er disponert for det, hevder Gaultier, om enn i varierende grad. Det er ellers påfallende at Emma også avviser ethvert tilløp til sammenfall mellom drøm og virkelighet i hennes liv. Når hun føler at hun er i nærheten av den kjærligheten hun har fantasert om, avbryter eller umuliggjør hun forholdet, hvor involvert hun enn er i det, og det skyldes ikke bare mannen eller ytre omstendigheter. For eksempel omdefinerer hun relasjonen slik at den mister sin magiske aura, eller hun stiller urimelige krav til den, fundert i de mest klisjéfylte forestillinger.” (Per Buvik i http://morgenbladet.no/boker/2006/jubileum_for_emma i 2006; lesedato 23.10.12)

“Gaultier skriver følgende om Emma og Rodolphe: Etter at hun er blitt Rodolphe Boulangers elskerinne og med ham har opplevd å få sin fysiske lidenskap både tilfredsstilt og gjengjeldt, lar hun seg styre av fantasiens fiksjon og fremsetter et krav som driver hennes elsker på flukt: kravet om å bli bortført, ført bort i en vogn trukket av ‘fire galopperende hester’, kravet om å fare av sted mot det eventyrlandet som er skapt av romanforfatterens fantasi for å tjene som ramme for kjærligheten, for å få vellysten til å oppstå og for å få lidenskapen til å vare. Og så ser vi henne hulkende blant det som er blitt nye rester av et nesten fullført verk. Vi finner omtrent den samme utviklingen i forholdet mellom Emma og Léon. Fordi hun føler seg lykkelig sammen med ham, er hun til å begynne med blind for at han egentlig er en middelmådig og svermerisk noksagt. Men til slutt kan hun ikke unngå å oppdage den enorme avstanden mellom hennes drømte idealmann og den falske tosken hun har rotet seg borti. Gaultiers påstand er at det er naturens bestemmelse når Emma ikke makter å avfinne seg med virkeligheten og virkelighetens mennesker, og det gjelder *all* virkelighet og *alle* mennesker. Hun ønsker konsekvent noe annet enn det virkeligheten har å tilby henne, og dette ønsket er forankret i hennes fantasi, eller mer filosofisk, i hennes innbilningskraft, i slekt med de skapende kunstneres: “*Madame Bovary, c’est moi!*”, sa Flaubert, uten at noen ennå har klart å gi en endegyldig tolkning av dette utsagnet. Samtidig som hennes bovarysme kanskje er på grensen av det patologiske, illustrerer *Madame Bovary* både en kunstnerisk, skapende evne og en allmenmenneskelig egenskap. I tillegg er det også takket være sin bovaristiske fantasi at Emma får et så vidt

innholdsrikt liv: ulykkelig inntil døden, men storslått og spennende.” (Per Buvik i http://morgenbladet.no/boker/2006/jubileum_for_emma i 2006; lesedato 23.10.12)

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>